

Sygn. akt I ACa 449/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 listopada 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Bogusław Suter
Sędziowie	:	SA Beata Wojtasiak SO del. Grażyna Wołosowicz (spr.)
Protokolant	:	Małgorzata Sakowicz - Pasko

po rozpoznaniu w dniu 9 listopada 2017 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **A. J. (1)**

przeciwko **T. A. (1)**

o zachowek

na skutek apelacji obu stron

od wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce

z dnia 7 marca 2017 r. sygn. akt I C 709/15

I. oddala obie apelacje;

II. zasądza od powódki na rzecz pozwanej 1350 zł tytułem zwrotu kosztów procesu w instancji odwoławczej.

(...)

Sygn. akt I A Ca 449/17

UZASADNIENIE

Powódka A. J. (1) wniosła o zasądzenie od pozwanej T. A. (1) kwoty 112 000 złotych zasądzenia tytułem zachowku wraz z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia odpisu pozwu do dnia zapłaty oraz zasądzenie kosztów procesu.

Pozwana T. A. (1) wniosła o oddalenie powództwa w całości.

Wyrokiem z dnia 7 marca 2017 roku Sąd Okręgowy w Ostrołęce zasądził tytułem zachowku od pozwanej T. A. (1) na rzecz powódki A. J. (1) kwotę 18.549,80 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 11 sierpnia 2015 r. do dnia zapłaty (punkt 1.); w pozostałej części powództwo oddalił (punkt 2.) oraz zasądził od powódki A. J. (1) na rzecz pozwanej T. A. (1) kwotę 3.397,60 zł tytułem częściowego zwrotu kosztów postępowania (punkt 3.).

Z ustaleń poczynionych przez Sąd Okręgowy wynikało, że powódka A. J. (1) i pozwana T. A. (1) są siostrami, córkami G. i C. małżonków S.. Spadkodawczyni G. S. zmarła (...), a spadek po niej na podstawie ustawy w równych udziałach po 1/4 części nabyli: mąż C. S. oraz dzieci: córki A. J. (1) i T. A. (1) oraz syn T. S. (1). Spadkodawca C. S. zmarł (...), a do spadku po nim powołane zostały dzieci w równych udziałach po 1/3 części: córki A. J. (1) i T. A. (1) oraz syn T. S. (1).

Za życia spadkodawcy zadysponowali w formie darowizn całym wspólnym majątkiem nieruchomości, dokonując darowizn na rzecz stron oraz wnuczki J. A.. Umową darowizny z dnia 16.04.1984r. sporządzoną w Państwowym Biurze Notarialnym w P. za nr. rep. (...) darowali do majątku wspólnego córce - powódce A. J. (1) i zięciowi W. J. niezabudowaną nieruchomość o pow. 0,8162ha o nr. ewidencyjnym (...), położną w P.. Kolejną umową darowizny z dnia 22.05.2003r. sporządzoną przed notariusz D. K. w P. za nr. rep. (...) darowali do majątku wspólnego córce powódce A. J. (1) i zięciowi W. J. niezabudowaną nieruchomość o pow. 0,6887ha o nr. ewidencyjnym (...), położną we wsi O., gmina P.. Umową darowizny i ustanowienia prawa służebności osobistej mieszkania z dnia 23.12.1994r. sporządzoną przed notariusz D. K. w P. za nr. rep. (...) spadkodawcy darowali do majątku wspólnego córce - pozwanej T. A. (1) i zięciowi T. A. (2) nieruchomość zabudowaną domem piętrowym, murowanym, 6-izbowym do remontu, o pow. 0,0497ha o nr. ewidencyjnym (...), położną w P., aktualnie przy ul. (...). Położonej w bezpośrednim sąsiedztwie z działką (...) darowaną wcześniej powódce i jej mężowi, którą małżonkowie (...) częściowo zabudowali i aktualnie na niej zamieszkują (ul. (...)) i dokonali podziału na 11 działek budowlanych. Jednocześnie w § 5 przedmiotowej umowy obdarowani T. i T. małżonkowie A. ustanowili nieodpłatnie i dożywotnio: na rzecz darczyńców G. i C. małżonków S. służebność osobistą mieszkania polegającą na prawie do korzystania z dwóch izb w domu mieszkalnym na parterze: jednej od strony południowej i jednej od strony północno- wschodniej oraz wszystkich pomieszczeń, które służą do wspólnego użytku wszystkich mieszkańców domu; na rzecz brata T. S. (1) służebność osobistą mieszkania polegającą na prawie do korzystania z jednej izby na parterze domu mieszkalnego od strony południowo - wschodniej i wszystkich pomieszczeń, które służą do wspólnego użytku wszystkich mieszkańców domu. Kolejną umową darowizny z dnia 20.03.2008r. sporządzoną przed notariusz J. K. w P. za nr. rep. (...) spadkodawcy darowali córce- pozwanej T. A. (1), tym razem do majątku odrębnego działkę nr. (...) o pow. 1,0754ha położoną w P. zabudowaną domem mieszkalnym, dwuizbowym o pow. 50 m⁽²⁾ zbudowanym w 1954r., stodołą murowaną oraz chlewem (budynki z lat 60-tych XX wieku), oraz działki niezabudowane nr.(...)o łącznej powierzchni 2.8076ha, wszystkie położone na terenie (...), nieobjętym ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego. W § 5 przedmiotowej umowy obdarowana - pozwana T. A. (1) ustanowiła na nabytej zabudowanej działce nr. (...) bezpłatnie i dożywotnio na rzecz rodziców-darczyńców służebność osobistą, polegającą na prawie korzystania ze wszystkich budynków posadowionych na tej działce. Tym samym aktem notarialnym spadkodawcy C. i G. małżonkowie S. darowali wnuczce J. A. (córce pozwanej) dwie niezabudowane działki o nr. (...)o łącznej powierzchni 1,0285ha położone w P..

Z dalszych ustaleń Sądu Okręgowego wynikało, że otrzymana w formie darowizny przez pozwaną T. A. (1) działka (...) (leżąca w bezpośrednim sąsiedztwie działki nr. (...))darowanej wcześniej przez spadkodawców powódce A. J. (1)) została podzielona na działki (...) o pow. 0.1711ha, która została wydzielona pod drogę wewnętrzną dojazdową do 11 działek powódki powstałych z podziału działki nr.(...). I umową darowizny z dnia 21.11.2008r. pozwana T. A. (1) darowała siostrze - powódce A. J. (1) i jej mężowi do majątku wspólnego udział w 1/2 części w przedmiotowej działce nr. (...) stanowiącej drogę dojazdową do działek pozwanej i powódki, która w sposób zasadniczy zwiększyła wartość wydzielonych pod zabudowę działek powódki od nr. (...) do nr. (...).

Sąd Okręgowy ustalił następnie, że ostatnią nieruchomość niezabudowaną oznaczona nr. (...) o pow. 0,3203 ha położona w P., aktem notarialnym umowy darowizny z dnia 24.07.2009r. sporządzoną przed notariusz J. K. w P. za nr. rep. (...) spadkodawcy G. i C. małżonkowie S. darowali synowi T. S. (1), który w niedługim czasie jeszcze za życia

rodziców przedmiotową działkę darował siostrze powódce A. J. (1). Powyższym aktem notarialnym umowy darowizny, umowy o zmianie treści służebności osobistej oraz umowa o ustanowienie służebności osobistej z dnia 24.07.2009r. w § 5 pozwana T. A. (1) i darczyńcy C. i G. małżonkowie S. dokonali także zmiany treści służebności osobistej ustanowionej aktem notarialnym z dnia 20.03.2008r. rep. (...) postanawiając, że służebność będzie polegać na prawie darczyńców do bezpłatnego i dożywotniego korzystania ze wszystkich budynków gospodarczych, usytuowanych na działce nr. (...) (powstałej z podziału działki (...)) za wyjątkiem jednego pomieszczenia w chlewie od strony południowej i wiaty od strony południowej. Zaś w § 6 pozwana T. A. (1) na darowanej zabudowanej działce nr. (...) o pow. 0,9043ha ustanowiła na rzecz brata T. S. (1), bezpłatnie i dożywotnio służebność osobistą polegająca na prawie korzystania z całego domu położonego na tej działce oraz do korzystania z jednego pomieszczenia gospodarczego w chlewie od strony południowej i wiaty od strony południowej z obowiązkiem uprawnionego do ponoszenia opłat eksploatacyjnych. Przedmiotowa służebność jest wykonywana przez brata stron na nieruchomości pozwanej do dnia dzisiejszego. Natomiast służebności osobiste ustanowione na rzecz darczyńców wygasły wraz z ich śmiercią.

Na nieruchomościach zabudowanych pozwana T. A. (1) wraz z mężem poniosła nakłady podnoszące ich wartość na dzień ustalania zachowku. Na działce nr. (...) dokonała nakłady potwierdzone rachunkami (z koperty k. 62) w postaci: podniesienia budynku o jedną kondygnację i zadaszenie, wymiana okien, położenie płytek w kuchni i łazience, wymiana centralnego ogrzewania i hydrauliki, wymiana podłogi na piętrze, wyłożenie kostki brukowej, dobudowa ganku, wybudowanie szamba. Wartość darowanej nieruchomości według stanu technicznego budynków na dzień jej dokonania, a według cen na dzień sporządzania opinii wynosi 233.813 zł. Zaś na działce zabudowanej nr. (...) poczyniła nakłady podnoszące wartość budynku mieszkalnego, w którym aktualnie służebność osobistą realizuje brat stron i zmodernizowała budynki gospodarcze w postaci: wymiana okien, instalacja centralnego ogrzewania, wymiana podłogi, przystosowanie stodoły i chlewa na pomieszczenia warsztatowo – garażowe. Wartość darowanej nieruchomości według stanu technicznego budynków na dzień jej dokonania, a według cen na dzień sporządzania opinii wynosi 100.200 zł.

Sąd Okręgowy w celu dokonania oszacowania nieruchomości według stanu na dzień dokonania darowizny, a według cen aktualnych zgodnie z treścią art. 995 k.c., z odliczeniem od obecnej wartości nieruchomości nakładów dokonanych przez pozwaną T. A. (1); z uwzględnieniem obciążenia nieruchomości zabudowanych nieodpłatną i dożywotnią służebnością osobistą na rzecz darczyńców G. (zmarła (...)) i C. (zmarł (...)) małż. S. oraz brata obdarowanej T. S. (1) (zmieniona umową z dnia 24.07.2009r.) - dopuścił dowód z opinii biegłego rzeczoznawcy majątkowego z zakresu szacowania nieruchomości - biegłej sądowej T. S. (2). Następnie z uwagi na zastrzeżenia stron do opinii i z uwagi na treść art.993 k.c. postanowieniem z dnia 15 lipca 2016r. (k.228) dopuścił dowód z opinii uzupełniającej celem dokonania oszacowania pozostałych nieruchomości będących przedmiotem darowizn uczynionych przez spadkodawców, według stanu na dzień dokonania darowizn, a według cen aktualnych: na rzecz wnuczki J. A. oraz na rzecz syna T. S. (1), a także celem odniesienia się do zastrzeżeń do opinii głównej zgłoszonych przez strony. Zdaniem Sądu I instancji biegła w opiniach w sposób kompleksowy, jednoznaczny, należycie merytorycznie umotywowany, odpowiedziała na tezy dowodowe i w sposób kategoryczny wyeliminowała zastrzeżenia i wątpliwości stron zgłoszone do opinii głównej. W konsekwencji czego, pełnomocnicy stron zastrzeżeń do opinii głównej już nie zgłaszali (pisma pełnomocników stron k. 293-294.297-298). Sąd Okręgowy wskazując na powyższe, stwierdził, że obie opinie były przydatne dowodowo i stanowiły podstawę ustalenia substratu masy spadkowej. Wywodził, że biegła zgodnie z poleceniem sądu wynikającym z art. 995 kc ustaliła stan faktyczny nieruchomości i stan budynków według opisów zawartych w aktach notarialnych umów darowizn. Wyceny natomiast dokonała według aktualnych cen rynkowych przy przyjęciu podejścia porównawczego. Sąd I instancji wskazywał, że wartość służebności osobistych ustanowionych na darowanych działkach zabudowanych określonych przez biegłą nie była kwestionowana przez strony.

W ocenie Sądu Okręgowego po sporządzeniu opinii uzupełniającej, w zakresie odnoszącym się do zastrzeżeń stron, dalsze zastrzeżenia pełnomocnika powódki wynikały z niezrozumienia uregulowań dotyczących kodeksowych zasad ustalania wartości masy spadkowej i zaliczania darowizn według ich stanu na dzień dokonania darowizn, a nie opieranie się na hipotezie, że istnieje możliwość zmiany ich przeznaczenia z rolnych na budowlane.

Następnie, Sąd Okręgowy stwierdził, że co do zasady strona powodowa miała rację żądając uzupełnienia zachowku ponad otrzymane darowizny, ale żądana kwota była znacznie zawyżona. Wskazywał, że zgodnie z przyjętą podstawą żądania pozwu tj. art. 991 k.c. §.1.kc powódce jako zstępnej dziedziczącej z ustawy w 1/3 części, przysługuje - połowa wartości udziału spadkowego (zachowek).§ 2. Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia. Stosując się do powyższej zasady ustalania zachowku na pierwszym etapie należało obliczyć udział w spadku powódki- uprawnionej do zachowku (w 1/3), a następnie wielkość tę przemnożyć przez udział w zachowku (w 1/2) wyrażając w ten sposób zakres uprawnienia do zachowku (tj.1/6).

Doliczeniu do spadku podlegały darowizny dokonane na rzecz powódki A. J. (1) i jej męża do majątku wspólnego umową z dnia 22.05.2003r.(bo dokonane przed mniej niż 10 laty) oraz udział w 1/2 części darowizny z 16.04.1984r. Czyli z darowizn dokonanych na rzecz powódki (i jej męża) należało do spadku zaliczyć: wartość 12.794,50 zł (1/2 z wartości nieruchomości darowanej w 1984r. ustalonej przez biegłą na kwotę 25.589zł) oraz kwotę 11.778zł (wartość nieruchomości darowanej do majątku wspólnego w 2003r.). Łączna kwota doliczenia darowizn do masy spadkowej wynosi więc 24.572,50zł. Natomiast jeśli chodzi o darowizny podlegające zaliczeniu do spadku dokonane na rzecz pozwanej T. A. (1) i jej męża do majątku wspólnego umową z dnia 23.12.1994r. to zaliczeniu podlega tylko udział w 1/2 części darowizny. W całości do masy spadku należało zaliczyć darowiznę dokonaną na rzecz pozwanej T. A. (1) umową z dnia 20.03.2008r. do jej majątku odrębnego. Czyli z darowizn dokonanych na rzecz pozwanej T. A. (1) (i jej męża) należało do spadku zaliczyć: wartość 55.004,50zł (1/2 z wartości nieruchomości darowanej w 1994r. ustalonej przez biegłą na kwotę 233.813zł pomniejszoną o wartość obciążenia służebnościami w kwocie 123.804zł; tj. $233.813zł - 123.804zł = 110.009zł$; $2 = 55.004,50$ zł), oraz w całości darowiznę dokonaną w dniu 20.03.2008r. w kwocie 70.318 zł (wartość niezabudowanych i nieobciążonych działek), a także w kwocie 28.222 zł (wartości nieruchomości zbudowanej ustalonej przez biegłą na kwotę 100.200 zł pomniejszoną o wartość obciążenia służebnościami w kwocie 71.978zł; tj. $100.200zł - 71.978zł = 28.222zł$). Łączna kwota doliczenia darowizn do masy spadkowej wyniosła 153.544,50zł. Zaliczając na poczet substratu zachowku darowizny dokonane na rzecz pozwanej T. A. (1) należało wziąć pod rozwagę fakt, że zarówno zabudowana działka nr. (...) (darowana w 1994r.) jak i zabudowana działka nr. (...) (darowana w 2008r.) obciążone były służebnościami osobistymi na rzecz obojga darczyńców, które były wykonywane aż do ich śmierci w 2013r. A także obciążone służebnościami osobistymi co do których uprawnienie po dzień dzisiejszy wykonuje spadkobierca – brat stron T. S. (1). W wypadku darowizn obciążonych służebnościami osobistymi zarówno na rzecz darczyńców jak i z ich woli na rzecz osób trzecich (w tym wypadku brata stron), doliczeniu do substratu zachowku podlega tylko jego czysta wartość tj. darowizny pomniejszone o wartość świadczeń, które ciążyły na obdarowanej- pozwanej. Stwierdził, że skoro zgodnie z art. 995 § 1 k.c. wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku; w celu obliczenia czystej masy spadkowej nie można pominąć wyszczególnionych powyższej obciążeń osobistych, szczegółowo opisanych w aktach notarialnych umów darowizny powołanych w ustaleniach faktycznych.

Sąd I instancji wskazał następnie, że normę art. 995 k.c. wyklądać należy z uwzględnieniem jej celu, jakim jest podzielenie się z uprawnionym do zachowku przez osobę obdarowaną wzbogaceniem; wzbogacenie to zaś rozumiane być musi jako różnica między wartością rzeczy w stanie wolnym od obciążeń a wartością ustanowionych jednocześnie z darowizną obciążeń. Wartość ustanowionych na rzeczy darowanej obciążeń rzeczowych na rzecz darczyńcy lub osób mu bliskich zmniejsza wartość nie tylko samej rzeczy w późniejszym obrocie, ale i przedmiotu darowizny rozumianej jako nieodpłatne przysporzenie majątkowe netto na rzecz obdarowanego. W oparciu o opinię biegłego wartości nieruchomości darowanej w 1994r. ustalonej na kwotę 233.813 zł należało pomniejszyć o wartość obciążenia służebnościami w kwocie 123.804zł; (tj. $233.813zł - 123.804zł = 110.009zł$) zaś wartość nieruchomości zbudowanej darowanej w 2008r. ustalonej przez biegłą na kwotę 100.200 zł należało pomniejszyć o wartość obciążenia służebnościami w kwocie 71.978zł;(tj. $100.200zł - 71.978zł = 28.222zł$).

Sąd Okręgowy wskazał, że skoro skazał art. 995 §1 k.c. nakazuje obliczać wartość przedmiotu darowizny według stanu z chwili jej dokonania, a tylko według cen z chwili ustalania zachowku to do oszacowania wartości nieruchomości

właścucha tych zabudowanych należało brać stan zagospodarowania i stan techniczny budynków z dat darowizn. Dlatego też przy szacowaniu wartości nieruchomości zabudowanych zlecono biegłemu odniesienie się do opisu budynków zawartego w aktach notarialnych i uwzględnienie nakładów poczynionych przez pozwaną na podniesienie wartości budynków, potwierdzone szeregiem rachunków i faktur, przeanalizowanych przez biegłą i potwierdzonych w zeznaniach świadków zawnioskowanych przez pozwaną

Wskazał nadto, że z uwagi na treść art. 993 k.c. i art. 994 k.c. należało doliczyć do substratu zachowku także darowiznę dokonaną przez spadkodawców na rzecz syna T. S. (1) umową z dnia 27.04.2009r. której przedmiotem była działka o nr. 3 położona w P. o wartości 10.753zł oraz darowiznę dokonaną na rzecz wnuczki J. A. (a córki pozwanej) umową z dnia 20.03.2008r. której przedmiotem były działki o nr. (...) położone w P. o wartości 34.530zł. Przy określaniu bowiem czystej wartości spadku dolicza się do niej, dla ustalenia substratu zachowku wartość darowizn dokonanych przez spadkodawcę, bez względu na to czy były one uczynione na rzecz spadkobierców uprawnionych do zachowku, czy też innych osób. W konsekwencji powyższego rachunek matematyczny wskazuje, że substrat zachowku pomniejszony o obciążenia w postaci służebności i przy przyjęciu powyższych reguł zaliczania darowizn zamyka się kwotą 223.400 zł (tj. 12.794,50 zł + 11.778 zł + 10.753zł + 34.530zł + 153.544,50 zł) i od tej kwoty należy liczyć zakres uprawnienia powódki do zachowku tj. $223.400 \text{ zł} : 3 = 74.466,60 \text{ zł} : 2 = 37.233,30 \text{ zł}$ jest to wysokość zachowku powódki, którą należy pomniejszyć o poczynione darowizny na rzecz powódki w łącznej kwocie 18.683,50zł. Darowizny poczynione na rzecz powódki, które podlegają zaliczeniu na należy jej zachowek to 12.794,50 zł (połowa wartości darowizny z 1984r.) oraz kwota 5.889 zł (połowa wartości darowizny z 22.05.2003r. bowiem była to darowizna do majątku wspólnego).

Wyjaśniając powyższe rachunki matematyczne Sąd Okręgowy wskazał, że należy przywołać treść art. 996 k.c., który stanowi, że darowiznę dokonaną przez spadkodawcę na rzecz uprawnionego do zachowku zalicza się na należny mu zachowek. Na poczet należnego powódce zachowku wyliczonego na kwotę 37.233,30zł, zaliczeniu podlegały zatem darowizny poczynione na rzecz uprawnionej do zachowku, które wynoszą 18.683,50 zł. Na kwotę darowizn uczynionych na rzecz powódki i zaliczonych na poczet należnego jej zachowku składa się kwota 12.794,50 zł (1/2 wartości darowizny z 1994r.) oraz kwota 5.889zł (1/2 wartości darowizny z 2003r.) Zaliczenie darowizn w 1/2 części ich wartości na poczet należnego powódce zachowku wynika z faktu, że darowizny były dokonywane do majątku wspólnego powódki i jej męża. Należało przyjąć, że powódka jako uprawniona do zachowku została obdarowana połową przedmiotu darowizny, bo przy zaliczeniu darowizn na poczet zachowku chodzi wyłącznie o darowizny na rzecz uprawnionego do zachowku, a nie na rzecz jego bliskich. Skoro więc udział kwotowy powódki w zachowku, który wynosi 37.233,30 zł, należało pomniejszyć o wartość darowizn zaliczonych na poczet należnego zachowku, które wynoszą 18.683,50zł, żądanie pozwu było uzasadnione do kwoty 18.549,80zł i taka kwotę zasądzono od pozwanej na rzecz powódki w pkt. 1 wyroku. Powódka A. J. (1) jako uprawniona do zachowku i dziedziczka z ustawy, wspólnie z innymi osobami i która otrzymała darowizny nie pokrywające w całości należnego jej zachowku ma przeciwko współspadkobierczyni roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej, ale tylko do uzupełnienia zachowku.

Sąd I instancji wskazał, że nie można było przyjąć, że pozwana T. A. (1) zwolniła się obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku w rozumieniu art. 1000 § 3 k c, zgodnie z którym obdarowany może zwolnić się od obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku przez wydanie przedmiotu darowizny. Wskazał, że wprawdzie pozwana T. A. (1) darowała A. J. (1) udział w 1/2 części w działce nr. (...) (z przeznaczeniem na drogę wewnętrzną do działek wydzielonych z działki nr. (...)) stanowiącej część działki nr. (...) otrzymanej w drodze darowizny doliczonej do spadku, ale ani z aktu notarialnego, ani też ze stanowiska stron nie wynikało, aby uczyniła to w ramach zwolnienia się z obowiązku uzupełnienia zachowku. W tym kierunku nie zaoferowano dowodów. Wywodził, że choć nie sposób nie zauważyć, co wynika z opinii biegłej, że działka (...) darowana powódce, według jej stanu na dzień darowizny czyli bez późniejszego podziału na działki budowlana przedstawia wartość tylko 25.589 zł (którą przyjęto przy zaliczaniu darowizny). Natomiast według stanu na dzień dzisiejszy, gdy powódka dokonała zmiany przeznaczenia działek na budowlane (aktualnie 11 działek) ich wartość znacznie wzrosła i wynosi łącznie 365.016 zł, a po otrzymaniu od pozwanej udziału w działce (...) stanowiącej drogę dojazdową, ich wartość jeszcze wzrosła i wynosi 401.772 zł.

Strona powodowa żądała zasądzenia zachowku wraz z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia odpisu pozwu, co nastąpiło w dniu 27 lipca 2015r. (k.31). W wyroku odsetki ustawowe zasądzono od dnia 11 sierpnia 2015r. tj. z

upływem 14 dni od daty doręczenia pozwu. Pozwana odpis pozwu otrzymała dnia 27 lipca 2015r., przed wniesieniem pozwu nie była wzywana do zapłaty zachowku, o żądaniu pozwu dowiedziała się dopiero z niniejszego postępowania sądowego, kiedy otrzymała odpis pozwu zawierający żądanie zapłaty zachowku w kwocie 112.000zł. W tej sytuacji, gdy żądanie pozwu nie było poprzedzone wcześniejszym wezwaniem do zapłaty z wyznaczeniem terminu na zapłatę, żądanie odsetek już w dniu otrzymania pozwu jest nieuprawnione. W ocenie Sądu Okręgowego roszczenie o zachówek jest roszczeniem bezterminowym, do którego zastosowanie ma przepis art. 455 k.c., a więc odsetki ustawowe za opóźnienie należą się od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty zachowku, z uwzględnieniem odpowiedniego terminu umożliwiającego spełnienie świadczenia, takim wystarczającym terminem w ocenie Sądu I instancji było 14 dni od daty otrzymania odpisu pozwu, będącego jednocześnie pierwszym wezwaniem do zapłaty zachowku. (podobne stanowisko wyraził Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w wyroku z dnia 20 stycznia 2016r. VI Ca 1922/14).

Podstawą rozstrzygnięcia o kosztach procesu była zasada stosunkowego rozdzielenia kosztów wyrażona w art. 100 k.p.c.

Apelacje od wyroku Sądu Okręgowego w Ostrołęce z dnia 7 marca 2017 roku wniosły obie strony.

Powódka A. J. (2) zaskarżyła powyższy wyrok w części oddalającej powództwo i rozstrzygnięciu w przedmiocie zwrotu kosztów postępowania (pkt. 2 i 3 wyroku) zarzucając mu :

1. niewyjaśnienie wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy i naruszenie art. 233 k.p.c. przez oparcie swoich ustaleń w zakresie oszacowania wartości poszczególnych nieruchomości według stanu na dzień dokonania darowizn, a według cen aktualnych na opinii biegłego, co do której zgłoszono zastrzeżenia, nie dopuszczeniu dowodu z opinii innego biegłego celem dokonania ponownego oszacowania nieruchomości z uwzględnieniem zastrzeżeń zgłoszonych przez stronę powodową i przyjęcie jako podstawy orzekania opinii co do której zastrzeżenia nie zostały wyjaśnione.

Wskazując na powyższe, wnosila o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w Ostrołęce do ponownego rozpoznania.

Pozwana T. A. (1) zaskarżyła powyższy wyrok w części tj. w punkcie 1 i 3, zarzucając mu:

1. obrazę prawa materialnego, a mianowicie art. 1000 § 3 k.c. poprzez błędną jego wykładnię i przyjęcie, że wyłącznie poprzez zapis w akcie notarialnym darowizny poczynionej przez T. A. (1) na rzecz A. J. (1) i jej męża o zwolnieniu się z obowiązku zapłaty zachowku, pozwana mogłaby skutecznie taki zarzut podnosić, żądając zaliczenia kwoty tej darowizny na należny powódce zachówek,

2. obrazę prawa materialnego, a mianowicie art. 5 k.c., poprzez jego niezastosowanie skutkujące koniecznością oddalenia powództwa wobec sprzeczności jego treści z zasadami współżycia społecznego i nadużywaniem prawa podmiotowego przez powódkę, w prawidłowo ustalonym stanie faktycznym i dostrzeżeniu przez Sąd okoliczności, iż pozwana nie tylko darowała znaczący majątek powódce, w postaci udziału w nieruchomości (...), na drogę dojazdową do nieruchomości powódki, ale także pomimo prawidłowego ustalenia przez Sąd M., w oparciu o treść opinii Biegłej rzeczoznawcy majątkowej z zakresu szacowania nieruchomości, iż znacząco wzrosła wartość nieruchomości będącej własnością powódki, nie dostrzeżenie przez Sąd, iż powódka nadużywa swojego prawa i czyni z niego użytek sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, wbrew podnoszonemu przez pozwaną takiemu zarzutowi;

3. nadto, co do ustalenia wymagalności roszczenia o zachówek i zasadności ustalenia chwili pozostawania przez pozwaną w opóźnieniu z zapłatą, błąd w ustaleniach faktycznych Sądu

przyjęty za podstawę rozstrzygnięcia, a polegający na nieuprawnionym przyjęciu przez Sąd M., iż odsetki z tytułu zachowku są należne powódce od 11 sierpnia 2015r, bowiem ustalenie zasadności bądź niezasadności roszczenia o zachówek, tak co do zasady jak i jego wysokości następuje dopiero w chwilą orzekania, nie zaś z chwilą doręczenia pozwanej odpisu pozwu i dalszych 14 dni do dobrowolnego uregulowania zapłaty, zatem odsetki tożsamo winny być liczone od potencjalnej należności głównej, ustalonej dopiero w chwili wyrokowania, nie zaś wcześniej, bowiem dopiero z tą chwilą roszczenie stało się wymagalne.

W oparciu o powyższe zarzuty, wносиła o;

- 1) zmianę wyroku w zaskarżonej części i oddalenie powództwa w całości,**
- 2) zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych, za obie instancje.**

SĄD APELACYJNY ZWAŻYŁ, CO NASTĘPUJE:

Obie apelacje nie zasługiwały na uwzględnienie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy w sposób wszechstronny i prawidłowy wyjaśnił okoliczności istotne dla rozstrzygnięcia sprawy oraz poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne i prawne, które Sąd Okręgowy podziela i przyjmuje za własne. Na aprobatę zasługują także wnioski wywiedzione z analizy zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego.

Podkreślenia wymaga, że żadna ze stron nie kwestionowała we wniesionych apelacjach sposobu wyliczenia należnego A. J. (1) zachowku, powódka kwestionowała natomiast wartość nieruchomości przyjętych przez Sąd I instancji do poczynionych wyliczeń..

W pierwszej kolejności Sąd Apelacyjny uznaje zatem zarzut naruszenia przepisu art. 233 § 1 k.p.c. za nieuzasadniony. Stanowczego podkreślenia wymaga, że Sąd Okręgowy poddał wnikliwej ocenie całość materiału dowodowego i nie nasuwa ona zastrzeżeń, z całą pewnością mieszcząc się w zakresie swobody wyznaczonej treścią przepisu art. 233 § 1 k.p.c.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie można było podzielić zarzutów, na jakich opiera się apelacja powódki, w ramach której kwestionuje one sposób dokonania przez Sąd Okręgowy oceny opinii biegłego. Podkreślenia wymaga, że dowód z opinii biegłego, podobnie jak każdy inny środek dowodowy musi być wiarygodny, rzeczowy, poprawny merytorycznie, wyczerpujący, logicznie uzasadniony, a przez to przekonujący przede wszystkim dla Sądu, jako bezstronnego arbitra, a nie dla którejkolwiek ze stron. Sąd powinien przy tym zapewnić stronom możliwość wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości, co do treści i wniosków przeprowadzonych dowodów. Z tych względów granicę obowiązku prowadzenia przez Sąd postępowania dowodowego wyznacza - podlegająca kontroli instancyjnej - ocena czy dostatecznie wyjaśniono sporne okoliczności sprawy. Opinia biegłego podlega ocenie według art. 233 § 1 k.p.c., ale odróżniają ją ponadto szczególne dla tego dowodu kryteria oceny, które stanowią: poziom wiedzy biegłego, podstawy teoretyczne opinii, sposób motywowania wyrażonego w niej stanowiska oraz stopień stanowczości wyrażonych w niej ocen, a także zgodność z zasadami logiki i wiedzy powszechnej (vide: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2000 roku, I CKN 1170/98, OSNC 2001, Nr 4, poz. 64).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, przedstawiona przez skarżącą argumentacja stanowi wyłącznie polemikę z trafnymi wnioskami Sądu Okręgowego. Powódka nie wykazała, aby doszło tu do naruszenia przepisu art. 233 k.p.c. Wbrew zarzutom apelacji, przedstawiona przez Sąd Okręgowy ocena dowodu z opinii biegłego z zakresu (...) spełnia wspomniane wyżej założenia i kryteria.

W przekonaniu Sądu Apelacyjnego, w wywiedzionej apelacji nie zostały wskazane tego rodzaju okoliczności, które mogłyby stanowić przejaw nielogiczności, czy dowolności w takim stanowisku biegłego. Złożone przez biegłą opinie:

nie budzą wątpliwości, co do poprawności wywiedzionych w nich wniosków, nie zawierają zarzucanych jej w apelacji błędów. Odnosząc się do zgłoszonego przez powódkę wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii kolejnego biegłego z zakresu wyceny nieruchomości stwierdzić trzeba, że to wyłącznie do uznania Sądu należy, czy skorzysta z możliwości, jaką daje przepis art. 286 k.p.c. Konieczność taka istnieje natomiast tylko wówczas, gdy występuje, rozbieżność, niezupełność lub niejasność opinii (vide: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 września 2012 roku, I A Ca 756/12, Lex 1217710). Wobec braku tego rodzaju wątpliwości, nie było zdaniem Sądu Apelacyjnego, niezbędnym wzywaniem kolejnego do złożenia jeszcze jednej opinii w sprawie. Podkreślenia wymaga, że opinie biegłej T. S. (2) są prawidłowe, zwieńczone kategorycznymi wnioskami, które nie zostały zakwestionowane w wymagany sposób. Powódka nie postawiła biegłej uzasadnionych zarzutów, nie wykazała sprzeczności, uchybień, czy niekonsekwencji w wywiedzionych przez nią wnioskach. Jak już wyżej wskazano, biegła odniósł się do zgłoszonych do opinii zarzutów, podtrzymując jej wnioski. Tym bardziej, że o ewentualnym dopuszczeniu dowodu z opinii innego biegłego tej samej specjalności nie może decydować wyłącznie wniosek strony, ale zawarte w tym wniosku konkretne uwagi i argumenty podważające miarodajność dotychczasowej opinii lub co najmniej miarodajność tę poddające w wątpliwość. Potrzeba powołania biegłego musi wynikać z okoliczności sprawy, a nie z samego niezadowolenia strony z dotychczas złożonej opinii (vide: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 1999 roku, I PKN 20/99, OSNP 2000/22/807). Zgłaszając taki wniosek strona powinna wykazać błędy, sprzeczności lub inne wady w złożonej opinii biegłego, które dyskwalifikują tę opinię, uzasadniając tym samym powołanie dodatkowych opinii. Jak już wyżej wskazano, tego rodzaju okoliczności w sprawie nie mają miejsca. Wobec powyższego, wniosek dowodowy powódki należało ocenić wyłącznie jako złożony przez stronę niezadowoloną z opinii sporządzonej w sprawie, co w żadnym razie nie uzasadnia dopuszczenia takiego dowodu. Mając na względzie powyższe rozważania i dokonaną przez Sąd Apelacyjny własną ocenę materiału sprawy, brak było podstaw do poczynienia innych ustaleń faktycznych i podzielenia zarzutu apelacji, iż Sąd Okręgowy dopuścił się naruszenia przepisów procedury, a mianowicie art. 233 § 1 k.p.c.

Zarzuty podniesione w apelacji pozwanej również w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie były zasadne. Na aprobatę, wbrew stanowisku pozwanej zasługuje pogląd Sądu I instancji, że pozwana T. A. (1) nie zwolniła się obowiązku zapłaty sumy potrzebnej do uzupełnienia zachowku w rozumieniu art. 1000 § 3 k.c. poprzez darowanie A. J. (1) udziału w wysokości 1/2 części w działce nr.(...) (z przeznaczeniem na drogę wewnętrzną do działek wydzielonych z działki nr. (...)) stanowiącej część działki nr.(...) otrzymanej w drodze darowizny doliczonej do spadku, gdyż ani z aktu notarialnego, ani też ze stanowiska stron nie wynikało, aby uczyniła to w ramach zwolnienia się z obowiązku uzupełnienia zachowku. Podkreślenia wymaga, że na tę okoliczność pozwana nie zaoferowała innych dowodów.

Przypomnieć należy, że celem instytucji zachowku, unormowanej w tytule IV księgi czwartej kodeksu cywilnego, jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 § 1 k.c. przez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określone w powołanym przepisie ułamkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Z uwagi jednak na sztywność przyjętej konstrukcji ochrony osób najbliższych spadkodawcy i brak przepisów pozwalających na obniżenie wierzytelności z tytułu zachowku bez względu na sytuację spadkobiercy – realizacja roszczenia o zachówek może doprowadzić do sytuacji, że jego realizacja będzie sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (vide: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981r., w sprawie III CZP 18/81, LEX nr 2666). To zaś sprawia, że sąd obowiązany jest do rozważenia sytuacji majątkowej i osobistej zobowiązanego do zapłaty należności z tytułu zachowku i uprawnionego do zachowku mając na uwadze, iż w konkretnych okolicznościach żądanie zapłaty pełnej należności z powyższego tytułu pozostałoby w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego (art. 5 k.c.). Dotyczy to jednak sytuacji zupełnie wyjątkowych, z jakimi nie mamy doczynienia w niniejszej sprawie.

W judykaturze podkreśla się bowiem, że dokonując osądu roszczenia o zachówek w aspekcie zasad współżycia społecznego trzeba mieć na uwadze, że celem instytucji zachowku jak wskazano wyżej jest ochrona interesów majątkowych wymienionych w art. 991 § 1 k.c. najbliższych członków rodziny przez zapewnienie im, roszczenia

pieniężnego odpowiadającego ułamkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Zastosowanie art. 5 k.c. nie może udaremniać celów przepisów o zachowku. Odwołanie do zasad współżycia społecznego winno raczej służyć ochronie zobowiązanego do zachowku w sytuacji, gdy jego wysokość będzie nadmierna np. w wyniku nagłych zmian ekonomicznych, czy innych niezależnych od spadkobiercy zjawisk wpływających na wartość spadku (np. jego kradzież) (zob.: A. Szpunar glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81, NP 1983, nr 2, s. 94 i nast.).

Odnosząc się natomiast do zarzutu pozwanej dotyczącego błędnego ustalenia wymagalności roszczenia o zachówek i zasadności ustalenia chwili pozostawania przez pozwaną w opóźnieniu z jego zapłatą, należało w ocenie Sądu Apelacyjnego za Sądem Okręgowym powtórzyć, że jest to roszczenie bezterminowe i jego wymagalność należało ustalić w oparciu o regułę z art. 455 k.c., który stanowi, że jeżeli termin świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do jego wykonania. To zaś sprawia, że chwila wymagalności ma znaczenie dla ustalenia, od kiedy dłużnik będzie w opóźnieniu z zapłatą zachowku. Dlatego za nie trafny należało uznać pogląd skarżącej, zgodnie z którym odsetki od zachowku są winny być liczone od potencjalnej należności głównej, ustalonej dopiero w chwili wyrokowania. Roszczenie to bowiem staje się wymagalne z chwili wezwania do spełnienia świadczenia, nie zaś ustalenia wysokości zachowku w toku postępowania.

Z uwagi na powyższe, na zasadzie art. 385 k.p.c., oddalono obie apelacje jako pozbawione uzasadnionych podstaw.

O kosztach instancji odwoławczej orzeczono w myśl art. 100 k.p.c. w zw. z art. 98 k.p.c. oraz § 2 pkt.5) i pkt. 6) w zw. z § 10 ust. 1 pkt. 2) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U.2015,.1800).

(...)